VERSLAGEN EN MEDEDEELINGEN

DER

KONINKLIJKE AKADEMIE

VAN

WETENSCHAPPEN.

Afdeeling LETTERKUNDE.

22212

063.93105
V.M.K.A.W.

VIERDE REEKS.

ACHTSTE DEEL.

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY

OFFICE OF THE DIRECTOR GENERAL OF ARCHAEOLOGY IN INDIA
Library Regr No 495

AMSTERDAM,
JOHANNES MÜLLER.
1907.

DE INDONESISCHE RECHTER IN HET HIERNAMAALS.

BIJDRAGE VAN DEN HEER

ALB. C. KRUIJT.

Van den aanvang af mijner arbeidzaamheid op Celebes hebben mij de godsdienstige voorstellingen der Inlanders het grootste belang ingeboezemd. In Indië komende koesterde ik geene hooge gedachte van den godsdienst der natuurmenschen, waartoe men de meeste stammen van het Maleisch-Polynesische volk rekent. Maar hoe meer ik doordrong in de gebruiken en voorstellingen dier menschen, hoe meer ik mij verbaasde over de diepe gedachten, welke in vele heidensche ceremoniën verborgen liggen, gedachten, die dezelfde zijn als bij onze groote mannen zijn opgerezen, maar die zich niet in de breedte hebben kunnen uitstrekken, omdat het gezichtsveld der natuurvolken en hun kennis van de verborgen natuur zoo klein zijn.

Om mijne studie van het Indonesisch heidendom aan te vullen, had ik het voorrecht om, voordat ik mij hierheen begaf, eene reis door den Archipel te maken van ongeveer 14 maanden. Ik strekte mijn onderzoek uit tot verschillende volken in Indië, en het is mij mogen gelukken op eenige voorstellingen der heidenen eenig meerder licht te werpen. Ik zal u niet behoeven te zeggen, dat nog veel onverklaard is gebleven, en nu mij de eer en het voorrecht te beurt is gevallen in uwe geëerde vergadering eene spreekbeurt

te vervullen, zij het mij vergund een van de nog niet geheel opgehelderde punten in de godsdienstige voorstellingen der Indonesiërs onder uwe aandacht te brengen. Wellicht, dat hierdoor meerder licht over het te bespreken punt zal worden verspreid.

Het is u bekend, dat de Indonesiërs gelooven aan het voortleven van de ziel na den dood. Na het volbrengen van de noodige plechtigheden en offers door de bloedverwanten van den overledene gaat diens ziel naar het zielenland, maar zij komt niet tot hare bestemming, dan nadat zij eerst op den weg daarheen eenige wederwaardigheden heeft ondervonden. En nu is het opmerkelijk, dat de voorstellingen, welke de verschillende volken in Indië hebben, niet alleen merkwaardig veel met elkaar overeenkomen ten opzichte van dat zielenland, maar ook ten opzichte van de wederwaardigheden op den weg daarheen.

Bij eene van deze wederwaardigheden nu wilde ik uwe aandacht bepalen.

De Toradja's van Midden-Celebes vertellen het volgende: Wanneer de ziel van een overledene op weg is naar de zielenstad, komt zij op een zeker punt aan eene smederij. De smid heet Langkoda; hij is lam, aan welke omstandigheid hij zijnen naam te danken heeft. Volgens mededeeling van dr. Adriani toch is *langko* in een der Toradja-dialekten (Poe'oemboto'sch) „lam". Het achtergevoegde *a* (in andere Indonesische talen *an* en *ang*) duidt dan iemand aan, die met een gebrek, hier met lamheid, behept is. Langkoda kan dus ook „de verlamde" beteekenen. Waarom hij juist het smeedvak uitoefent, is niet te verklaren. Wat de Toradja's aangaat, is het zeer wel mogelijk, dat in den ouden tijd kreupelen en lammen bij voorkeur de smeedkunst beoefenden, omdat zij hierbij hunne beenen niet behoeven te gebruiken (de Toradja's zitten of hurken bij het smeden). Wij werden op deze gedachte gebracht, toen een jonge Toradja, die zich, tengevolge van den beet van een krokodil in zijn knie moeielijk meer bewegen kon, zich aan het smeden zette.

Indien deze onderstelling waarheid bevat, zou het smeden van Langkoda eene bijkomstige omstandigheid zijn, tot welke voorstelling het lam zijn aanleiding kan hebben gegeven. Inderdaad is het „lam zijn" van Langkoda van meer belang dan zijn handwerk, zooals wij straks zullen zien. In het voorbijgaan vestig ik er nog even de aandacht op, dat bij die Indonesische volken, die tot het Mohammedanisme zijn overgegaan, de ijzersmeden doorgaans heidenen, of ten minste de representanten van het heidendom, zijn gebleven. Men moet zich reeds vroeg eenige geheimzinnige betrekking hebben gedacht tusschen het ijzer met zijne zeer krachtige zielestof en den smid, die met het ijzer omgaat.

De Langkoda der Toradja's nu zit vóór zijne smederij, en wacht daar de zielen op, die naar het zielenland trekken. Kinderen laat hij ongehinderd voorbij, maar de zielen van volwassenen houdt hij aan, en dan doet hij hoofdzakelijk naar twee dingen onderzoek: of zij getrouwd zijn geweest, en of zij (dit bij zielen van mannen alleen) wel eens iemand gedood hebben. Krijgt hij eene ziel in handen, die nimmer geslachtelijke gemeenschap heeft uitgeoefend, of die nimmer een vijand heeft verslagen, dan gelast hij zijnen metgezellen die ziel te grijpen, haar op het aanbeeld te leggen, en met de hamer op de knieën te slaan, zoodat zij niet meer loopen kan en in de smederij blijft. De kunst is dus om tegenover Langkoda flink op te geven van zijn eigen heldendaden, en hem liefdesavonturen zoodanig te vertellen, dat hij uitbarst in lachen, waardoor zijn groote bovenlip hem tegen de oogen slaat. Dan is het oogenblik gekomen om ongemerkt voorbij te gaan.

In de Minahassa vinden wij dezen rechter terug in de gedaante van den geest Makawalang, die de zielen der rijken trakteert op een stukje varkensvleesch, en hun daarna eene aanbeveling medegeeft, waarmede zij in de verblijven der goden kunnen komen. De zielen van armen stuurt hij in het woud, waar zij blijven rondzwerven (N. Graafland, de Minahassa I, 247).

„De heidensche Sangireezen, vertelt dr. N. Adriani, ge-

looven, dat zij na hunnen dood bij het aankomen in de onderwereld worden ontvangen door hun *kakĕduang* (een soort duplikaat van den mensch) en door Mongkaroe, van wien de Sangireezen verder niets weten te vertellen. Deze twee vragen hem rekenschap van zijne daden op de wereld. Hij kan zich met slimme antwoorden door dit onderzoek heen helpen, en wordt, indien hij niet kan antwoorden, gestraft met loon naar werken." (N. Adriani, Sangireesche teksten, 228). Pasgenoemde Mongkaroe is de engel Moengkar, die volgens de moslims met zijn gezel Nakir de gestorvenen omtrent hunne kennis van den Islam ondervraagt. Moge deze naam al zijn aangenomen, het geloof aan den hemelwachter is Indonesisch.

Ook bij de Makassaren vinden wij hem terug: Op den berg Bawo Karaeng, waarheen de zielen gaan, is een hemelwachter, die aan de zielen vraagt, of zij gevast hebben, de armen hebben bedacht en dergelijke. Iedere doode krijgt in het graf een briefje mee voor dezen hemelwachter, waarop de woorden staan: „Salahu ta' allah". De weg leidt door een bosch, en als de ziel dit is doorgegaan, ziet hij eene brug vóór zich. Zij vraagt dan den wachter om terug te mogen gaan naar de aarde, maar dit wordt geweigerd. De slechten slaat de rechter met een ijzeren hamer op rug en hoofd. Men tracht hem ook om den tuin te leiden door hoog op te geven van zijne goede daden, maar de ziel wordt gewogen, en al kwamen alle engelen om tegenwicht te geven, dan is de ziel van een slecht mensch toch zwaarder dan al die engelen (dit wegen van de ziel is natuurlijk van de Mohammedanen overgenomen).

Bij de Olo Ngadjoe op Borneo heet de rechter Koekang, zoo genoemd, omdat hij verschijnt in de gedaante van de *kukung*, een soort luiaard, de Nycticebus tardigradus. Met een lans gewapend houdt hij de zielen, die op weg zijn naar het zielenland, tegen. Hij vraagt haar, of ze geslachtelijke gemeenschap heeft uitgeoefend, en met wie; kan de ziel daarop flink antwoord geven, dan laat hij haar voorbijgaan; heeft echter de overledene kuisch geleefd, dan steekt Koekang hem (nl. zijne ziel) met zijn lans dood; maar hij wordt dan na

eenigen tijd weer levend (Hardeland, Dajacksches Wörterbuch, i. v. *kukang*, 274).

Een andere Dajaksche stam, de Olo Doesoen, noemt dezen Koekang: *kaka ukang* „grootvader oekang"; men stelt zich hem voor als een man van gewone lengte met een zeer lange speer. De mannelijke ziel, die kuisch geleefd heeft, stoot hij in eene diepe sloot, terwijl op eene vrouwelijke ziel, die geen man gekend heeft, een doode boom valt; zij kan er niet onder vandaan komen; hoogstwaarschijnlijk stelt de sloot een vagina en de boom een penis voor.

Op Bangka onder de Orang Lom komt een priester in het huis van den overledene, en fluistert het lijk iets in het oor; niemand verstaat het, maar het moet dienen om de ziel in te lichten, dat zij aan een tweesprong zal komen. Op dien tweesprong staat het huis van Ake Antak, die de ziel ondervraagt. Heeft deze veel zonde gedaan, dan wijst die geest hem den weg naar de hel. Het gefluister nu dient om de ziel te waarschuwen niet den weg naar de hel te volgen (Orang Lom, 392).

In Angkola vertelde men mij, dat de vorst der zielenstad Nai padengkar alëm heet, d. i. „die de kunst van tandakken verstaat." Hij speelt geen rol, maar wel zijne twee gezellen, Sinang bela djambang-djambang en Djëlma sibegoe geheeten. Zij worden afgeschilderd als twee menschengedaanten met breede tanden als bijlen, groote uitpuilende oogen, lang haar, zwarte lippen en tong; zij zouden langer zijn dan gewone menschen. Deze twee geesten nu houden de wacht bij eene val, waar alle zielen onder door moeten kruipen. Deze geesten vragen de ziel, wat zij komt doen, waarom haar lichaam is gestorven, wat zij zooal gedaan heeft. Verkocht de ziel mallepraat, of beloog zij de geesten, dan lieten zij de val op de ziel neervallen, en was zij dood. Bekende de ziel alles oprecht, wat zij tijdens haar leven op aarde had gedaan, dan kwam zij ongehinderd onder de val door, maar zij moest dan, in de zielenstad gekomen, haar oordeel van de daar wonende geestenhoofden vernemen.

Ook op Nias vinden wij den rechter in het hiernamaals.

In Midden-Nias heet hij Kalekamô, een mannelijke geest, gewapend met speer en schild. Hij zit aan het einde der brug over de rivier in het zielenland; bij de voorbijgaande zielen doet hij onderzoek naar het aantal feesten, dat zij op aarde hebben gevierd, en naar de bedreven zonden (hiertoe worden gerekend: overspel, verraad, omkooping, diefstal en moord). De brug nu over de geestenrivier is een zwaard; dit is op zichzelf ongetwijfeld overgenomen; de zielen van goede menschen, die mild en dapper zijn geweest, laat Kalekamô langs den rug van het zwaard passeeren, de zielen van slechte menschen, en van hen, die geen feesten hebben gegeven en voor wie geen doodenfeest is gevierd, moeten echter over het scherp passeeren. Zij verwonden zich de voeten, en worden door honden en katten, die de dienaren zijn van Kalekamô, in het water gestooten.

Ik zal u niet vermoeien met het opsommen van meerdere gegevens, of met het aangeven van de bewijzen, waaruit wij mogen opmaken, dat het geloof aan den hemelschen rechter vroeger bij meerdere volken moet hebben bestaan. Alleenlijk wensch ik u nog mede te deelen, hoe dit geloof ook in het Oosten van den Archipel bij de Papoea's bestaat. Die van Rhoon noemen den hades *suruga*, een overgenomen woord, afgeleid van het Maleische *sorga* (Sanskrit *swarga*) hemel of godenverblijf. Niet overgenomen is echter de figuur van Inkakoemi, die de zielen der afgestorvenen in den hades opwacht. „Deze onderzoekt of de oorlellen en 't middenschot van den neus doorboord zijn, zoo niet, dan doet hij dit. Vervolgens wordt een bewoner van dezen hades geroepen, en naast den nieuw aangekomene geplaatst, om de lichaamslengte te bepalen. Een houtje, op beider hoofd gelegd, maakt de lengte gelijk." Daarna treedt de ziel de woonplaats zijner overleden familieleden en vrienden binnen (J. L. van Hasselt, Gedenkboek, 253). Volgens eene andere mededeeling heet die geest Imbiasi; deze vrouwelijke geest zit op een tweesprong. Zij onderzoekt, of de zielen getatoueerd zijn; dezen mogen doorgaan, nadat zij van de teekens zijn ontdaan, maar de niet

getatoueerde zielen worden teruggewezen (Ber. Utr. Zend. Ver. 1902, 147). Wij komen op dit tatoueeren beneden terug.

Bij de Papoea's in Duitsch Nieuw-Guinea heet de hemelwachter Notoka. De ziel, die zonder offers (dus de ziel van een onaanzienlijk mensch) voorbij wil gaan naar het zielenland, geeft hij menschelijke uitwerpselen te eten; de zielen van hen, die nog niet moeten sterven, drijft hij met stokslagen terug (Ber. Rhein. Mis. Ges. 1902, 14; der kleine Missionsfreund 1905, 45). Over dezen Notoka vinden wij nog de volgende bijzonderheden: Komt de ziel voor de deur van de onderwereld aan, dan neemt de oude, grijze Notoka haar in verhoor. „Hoe heet gij?" vraagt hij. De ziel antwoordt: „ik heet Moka" (dit was de naam van den overledene). „Waar komt gij vandaan?" vraagt de oude verder. „Ik kom uit het dorp Loeloe" (zoo heet het dorp, waar de overledene woonde). „Waarheen wilt gij gaan?" „Naar de doodenstad." „Wat brengt gij met u mede?" „Ik breng veldvruchten." „Anders niet." „Neen" (de verwanten van Moka hadden namelijk verzuimd bij zijnen dood honden en varkens te slachten, zij hadden slechts de vruchten des velds afgeoogst). Dan kan ik u niet binnenlaten, antwoordt de oude, neemt woedend zijn speer op en jaagt de arme ziel op de aarde terug. Dan maakt deze het haren verwanten des nachts lastig, totdat deze gedaan hebben, wat zij doen moeten en honden en varkens slachten. Komt er echter eene ziel in het doodenland aan met vele honden en varkens in haar gevolg, dan is de oude deurwachter tevreden. Hij opent dan de zware deur en de ziel treedt het gebied van het doodendorp binnen (der kleine Missionsfreund 1901, 158).

Uit het medegedeelde hebben wij gezien, hoe algemeen het geloof aan een rechter in het hiernamaals bij de Indonesiërs is, en nu vragen wij ons af: hoe kunnen de Indonesiërs aan deze voorstelling zijn gekomen? Of met andere woorden: Wie is deze rechter?

Om tot eene mogelijke oplossing van deze vraag te komen

moeten wij letten op een trek in de voorstellingen bij de Sangireezen en de Dajaks van de Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo. Aangaande de Sangireezen toch hebben wij gezien, dat de ziel ontvangen wordt door haar *kakĕduang*, haar tweede ik, waarvan de Sangirees zegt, dat zij zich bij de geboorte reeds van den mensch afscheidt. Van de Dajaks heet het ook, dat ieder mensch zijn eigen Koekang, zijn eigen rechter, heeft.

Ofschoon bij de meeste volken in Indië de rechters van de afzonderlijke individuen zich hebben geconcentreerd in één enkele figuur, is toch het geloof aan een tweede ik, buiten den mensch staande, bij velen levendig gebleven. De Minahassers spreken van de *ĕmpung rĕnga-rĕngan* „begeleidende geest"; de Bataks van een *saudara* „broeder". De *saudara* der Bataks past op den mensch gedurende diens leven. Wanneer hij den mensch niet beschermt, is deze ongelukkig. Deze *saudara* ontmoet de ziel in het hiernamaals en spreekt met haar af, of zij in het zielenland zullen blijven of terugggaan. Dit is dus weer een trekje, dat kan wijzen op een vroeger geloof, dat ieder mensch zijn eigen rechter heeft.

De Karo-batak roept, voordat hij gaat slapen, zijn *saudara* aan om over hem te waken. Dan zal die *saudara*, wanneer iemand hem bestelen of op andere wijze benadeelen wil, wakker maken door hem aan een zijner teenen of duimen te trekken. Von Brenner vertelt nog van diezelfde Bataks, dat de *saudara* naar boven bij de Deibata (goden) gaat om voor zijn broeder, den mensch, te bidden (Von Brenner, Unter den Kannibalen Sumatra's, 239).

Iets dergelijks vertelt de Javaan van Oost-Java. Het gebeurt, zegt hij, dat de ziel op hare reis naar het zielenland, de ziel van de nageboorte ontmoet. Deze vraagt aan den overledene, waarom hij de aarde verlaten heeft. Is dit antwoord niet bevredigend (bijv. wanneer hij zegt, dat groote armoede hem gedreven heeft zijn adem in te houden en zoo de aarde te verlaten), dan ontstaat er een strijd tusschen de ziel en de ziel van de placenta, die daarmede eindigt, dat het doode

lichaam weer levend wordt, dikwijls met schokken (Mede deeling van den heer A. Kruyt te Modjo-warno).

Van sommige volken vernamen wij, dat de begeleidende geest, dien men niet verwarren moet met de min of meer persoonlijke zielestof van den mensch, gedurende zijne omwandeling op aarde „als eene stem in zijn binnenste", waarschuwt. Er is een voortdurend contact tusschen den mensch en zijn geleidegeest.

En wie is nu die geleigeest, die *Koekang* der Dajaks, die *rĕnga-rĕngan* der Minahassers, die *saudara* der Bataks enz.? Hierop is maar één antwoord: dit is het geweten des menschen, de stem, die in hem spreekt. Dat de zeker onder U niet geheel onbekende zendeling Nommensen van dezelfde meening is, blijkt hieruit, dat hij in zijne Bataksche Bijbelvertaling „geweten" heeft overgezet met *saudara*. Dat men bij dit begrip van geweten niet kan spreken van een goed en een kwaad geweten, behoeft nauwelijks gezegd.

Dat deze geleigeest van den mensch, die in het hiernamaals zijn rechter wordt, inderdaad 's menschen geweten is, zal aanstonds nog duidelijker worden, wanneer wij de vraag hebben beantwoord, waarom de Indonesiër zich dat geweten buiten zichzelf voorstelt. De geboorte van een kind moet op den natuurmensch een grooten indruk hebben gemaakt, en toen hij zich meer rekenschap ging geven van hetgeen hij om zich heen zag en hoorde, toen hij niet anders kon denken of alles was bezield met de alziel, met zielestof, begon naast het kind ook de placenta eene rol te spelen in zijne voorstellingen.

Dat er evolutie heeft plaats gehad in de gedachten, welke men aan de placenta verbond, blijkt uit de taal, uit de woorden, welke men heeft voor de placenta. Dit woord is in het Maleisch *tĕmbuni*, Bare'e *towuni*, Mak. *tai buni*, Madoereesch *tamone* enz., alle woorden met den grondvorm *buni*, *wuni*, dat naar mededeeling van Dr. Adriani in het Tontemboansch nog voorkomt in de beteekenis van: „kamer, afgesloten vertrek".

De heer Adriani maakte mij nog op eene andere groep van benamingen voor placenta opmerkzaam, welke namen meer wijzen op de ligging der placenta, zooals het Jav. *ĕmbing-ĕmbing* „wat ter zijde of aan den kant van iets is," dus zooveel als „zijdestuk", als men het ten minste gelijkstelt met *ĕmbik* „zijde, kant." V. d. Tuuk verwijst echter in zijn Kawiwoordenboek naar den wortel *bing*, die „in, buiten, te" beduidt. Dr. Adriani wil dus *ĕmbing-ĕmbing* eerder opnemen onder de benamingen, die „bergplaats, huisje, kamertje" beteekenen. En zoo ook het Talaoetsche *babàli*, dat een werktuignaam is van den stam *wali*, eene algemeene benaming voor „kleed" of „weefsel".

Hierbij behoort dan ook nog de Tontemboansche benaming *teintengan*. Dit woord komt van den stam *teinteng* „op het hoofd dragen." De Minahassische vrouwen zijn daarin zeer bedreven, maar zij leggen steeds een netjes opgerolde sarong, die er als een plat kussen uitziet, op het hoofd als onderlaag, en deze heet *teintengan*. Voor de nageboorte is dit wel een vreemde naam, maar hij moet dan blijkbaar worden genomen in de beteekenis van „sarong", en wel van „oude, opgerolde sarong", wat de *teintengan* doorgaans is. Het kan ook zijn, dat men de *teintengan* beschouwt als een kwab, die op het hoofd van het kind heeft gelegen in den moederschoot. Een enkele keer wordt de nageboorte in het Tontemboansch ook wel met *karaina* „zijne bekleeding, zijne omkleeding" aangeduid, doch dit is met recht de benaming voor de baarmoeder.

Ik heb juist eenigszins uitvoerig bij deze namen voor de placenta stilgestaan, omdat men hieruit zien kan, dat deze namen de zaak zeer natuurlijk weergeven. Naast deze namen staan die van „ouderen of jongeren broeder," welken men overal in den Indischen Archipel aan de placenta heeft gegeven. Deze naam wijst op de innige betrekking, welke men zich tusschen het kind en zijne nageboorte denkt, eene betrekking, die eerst recht tot ontwikkeling moet zijn gekomen onder vreemde invloeden, voornamelijk Mohammedaansche invloed. De heidenen gelooven in zielen en geesten, zij vreezen die en vereeren die, maar overigens hebben zij van de natuur-

lijke dingen, die gebeuren, ook eene natuurlijke opvatting. Wij hebben echter steeds opgemerkt, dat waar heidenen veel in aanraking kwamen met Mohammedanen, het aantal particuliere geloofjes, die wij met den naam van „bijgeloof" onder de heidenen zouden willen bestempelen, aanstonds aanmerkelijk toenam.

Ditzelfde verschijnsel zien wij voorkomen ten opzichte van de placenta. Heidenen, die weinig onder vreemde invloeden hebben gestaan, stellen zich de betrekkingen tusschen het kind en zijne placenta meer animistisch voor: wat met de placenta gebeurt, zal ook met het kind geschieden. Daarom worden bij het wegbrengen van de placenta allerlei voorzorgsmaatregelen in acht genomen, die alle van animistischen aard zijn; degene, die haar wegbrengt, mag bijvoorbeeld niet rechts of links kijken, anders zal het kind scheel worden en dergelijke meer. Bij de Mohammedanen heeft deze betrekking tusschen placenta en kind haar animistisch karakter grootendeels verloren, en men denkt meer aan een persoonlijke zielestof van de placenta, gelijkwaardig aan die van het kind. Vandaar dat de Mohammedanen een licht branden op de plek, waar de placenta is begraven, en er offers op plaatsen, ja soms het graf van de nageboorte met een hutje voorzien, als ware daar een mensch begraven.

Zoodra men tot zoover was gekomen, was het slechts een kleine stap verder om de waarschuwende stem, welke men dikwijls in zichzelf waarnam, en de verschijnselen, die niet langs natuurlijken weg te verklaren waren, toe te schrijven aan de ziel of de persoonlijke zielestof van de placenta, en zoo vinden wij verklaard, waarom de Indonesiërs zich het geweten buiten den mensch zijn gaan voorstellen. Hiermede stemt geheel overeen, wat de heer Warneck mededeelt omtrent de Toba-bataks: Een der zeven zielen van den mensch wordt te zamen met de nageboorte van het kind begraven; op deze plaats blijft zij, maar zij kan haar ook verlaten om den mensch te waarschuwen of hem aan te moedigen, wanneer hij goed doet. Zij doet dus min of meer den dienst van het ge-

weten. Men noemt haar de jongere zuster van de ziel, gelijk men de nageboorte den jongeren broeder van het kind noemt. Men offert veel aan haar. In den oorlog doet zij den mensch moed toestroomen om op den vijand los te gaan (Warneck, die bataksche Ahnen- und Geisterkult, Allg. Miss. Zeitschrift, Band 31, 10).

De Dajaks van de Zuider- en Oster-afdeeling van Borneo geven eene rechtstreeksche aanwijzing, dat de rechter in het hiernamaals de ziel van de placenta is. Wij herinneren ons, dat deze rechter verschijnt in de gedaante van een *kukang* of luiaard. Nu zegt men, dat deze *kukang* ontstaat uit de *parambaran*, de aarden pot, waarin het harslicht staat, dat gedurende den eersten nacht bij het lijk gebrand wordt. Deze aarden pot kan wel niet anders doelen dan op het gelijke voorwerp, waarin de placenta wordt begraven. Dat er eenige verbindende gedachte moet bestaan of bestaan hebben tusschen den *kukang* en de nageboorte vindt zijn grond in eene overlevering, welke ik bij de Bataks van Angkola vond, die vertellen, dat de *kukang* uit een weggeworpen placenta zou zijn ontstaan (Hardeland, Dajacksches Wörterbuch, 274).

Is onze onderstelling juist, dan wordt hierdoor ook nog de lamheid van den rechter Langkoda bij de Toradja's verklaard. Deze moet dan daarin worden gezocht, dat de placenta wel eene persoonlijke ziel heeft, maar deze ziel kan niet loopen, omdat de placenta zelf niet loopen kan. De ziel toch is als het ware een afgietsel van het lichaam, of van het voorwerp, waartoe zij heeft behoord.

Wanneer ons betoog tot nu toe juist is geweest, moet het ook, bij wijze van proef op de som, waar zijn, dat de rechter in het hiernamaals alleen die ondeugden bestraft, welke naar het volksgeweten te veroordeelen zijn. Om uwe aandacht niet te lang in beslag te nemen, zal ik er mij van onthouden uit te weiden over de voorstellingen omtrent vergelding, die de verschillende Indonesische volken er op nahouden, en mij alleen bepalen tot de algemeene trekken, die deze voorstellingen kenmerken.

In de voorstellingen omtrent de vergelding in het hiernamaals bij de hedendaagsche Indonesische volken, herkennen wij dadelijk veel, wat overgenomen is van Mohammedanen om van den invloed des Christendoms in deze niet te spreken. Ontdoen wij al deze voorstellingen van hetgeen met zekerheid als overgenomen mag worden aangewezen, dan blijft van het Indonesische begrip van vergelding niet veel over. Er zijn zelfs ethnologen geweest die hebben ontkent, dat de Indonesiërs oorspronkelijk eenige voorstelling omtrent vergelding in het hiernamaals zouden hebben gehad. Andere geleerden, onder wie ik alleen Mr. Steinmetz noem, zijn hier tegen opgekomen. De Indonesiërs laten wel degelijk een zedelijken maatstaf gelden voor het binnengaan in het doodenrijk; maar deze maatstaf is geheel anders de onze.

Gaan wij bijvoorbeeld eens na wat de Indonesische rechter doet, en wel bij die volken, die het minst met vreemdelingen in aanraking zijn geweest, van wie wij dus mogen aannemen, dat zij het meest hun oorspronkelijke denkbeelden hebben bewaard. Bij de Toradja's vraagt hij naar dapperheid en onkuischheid, en met snedige antwoorden raakt men hem voorbij. Ditzelfde vinden wij van den Koekang der Dajaks opgeteekend. Bij nagenoeg alle stammen vinden wij gegevens, waaruit blijkt, dat de rijken, die dus mild kunnen zijn, en dapperen worden toegelaten.

Aangaande Nieuw-Guinea zagen wij, dat zij, die niet getatouëerd zijn, teruggewezen worden. Daar het tatouëeren meestal in verband staat met de puberteit, met het geslachtsleven, met dappere daden en andere voorvallen uit het leven (bijv. ook offerfeesten, dit is mildheid), mogen wij aannemen, dat het leidend motief bij het al of niet toelaten is: het voldoen aan pasgenoemde eigenschappen.

Wij hebben elders aangetoond, dat een der eerste motieven, welke geleid moeten hebben tot het menschenoffer, moet geweest zijn: den overledene het cachet te geven van dapperheid, hem in staat te stellen door zijne dappere daden eene goede plaats in het zielenland te krijgen.

Van de Kajan-dajaks in Serawak wordt gezegd, dat zij, die veel koppen hebben gesneld, in het hiernamaals worden gerespecteerd. Wanneer zulk een dappere sterft, worden de trommen geslagen en zijn naam wordt uitgeschreeuwd, opdat men in het hiernamaals wete, dat hij komt, en men hem kan tegemoet gaan, wanneer hij over de rivier Bintang Sikopa gaat (Furness, the homelife of Borneo headhunters, 62). Zelfs bij de vredelievende Bahau-dajaks in Midden-Borneo moest ieder jongeling een bewijs van dapperheid hebben gegeven. Om een storm te bezweren plaatsen zij een menschenschedel buitenshuis of rennen er mede naar buiten om den geesten de bewijzen hunner dapperheid te toonen en hen hierdoor van verder molest te doen afzien. Bij een feestmaaltijd wordt zelfs de rijst voor de oude dappere mannen anders toebereid, dan die, welke voor den grooten hoop is bestemd (Nieuwenhuis, Quer durch Borneo I, 93, 97, 118).

De Galelareezen op Halmahera zeggen, dat in het zielenhuis de geest Wongé woont, die alleen zielen van helden ontvangt. Iedere menschenziel wordt door de priesters opgevangen en naar Wongé gebracht. Dat men een held moet zijn is geen bezwaar, daar er geen Galelarees is, die niet zijn heldendaden kan aanwijzen (Ber. Utr. Zend. Ver. 1885, 52—53).

En wat de mildheid aangaat herinneren wij aan de groote hoopen voedsel en de talrijke offerdieren, die bij het doodenfeest worden gebruikt. Dit alles, ook de betoonde mildheid, komt den overledene ten goede. Wat zendeling Koolen vertelt van de Papoea's van Duitsch Nieuw-Guinea geldt voor alle volken, met wie ik kennis maakte in Indië: „De hoofdzaak voor een Papoea is, dat bij zijn dood een paar varkens en honden geslacht worden, opdat hunne zielen de zijne naar den hemel vergezellen. Gebeurt dit laatste, is de stervende overtuigd, dat zijne vrienden daarvoor zorgen, dan sterft hij getroost; of hij dan goed of slecht geleefd heeft, of hij zijn plicht in het dorp vervulde of een groote schurk was, dat doet er niet toe, hij verschijnt als een rijk man aan de hemelpoort, en de inwoners zullen hem met blijdschap opnemen."

Drie deugden treden dus uit deze beschouwingen op den voorgrond, deugden, die in het hiernamaals geëerbiedigd worden, terwijl de mensch, die deze deugden niet bezit, uit het zielenland wordt geweerd. Deze deugden zijn: dapperheid, mildheid, en het verwekken van kinderen. De beide laatste deugden zijn langzamerhand een weinig gewijzigd: aangezien de rijken het mildst konden zijn, bleef niet mildheid de deugd, maar werd rijkdom beschouwd als het voornaamste. Zoo ook moet de gedachte, dat het verwekken van veel kinderen eene deugd is, langzamerhand ontaard zijn in onkuischheid. Niet op het verkrijgen van kinderen werd de nadruk gelegd, maar op de huwelijksgemeenschap, zoodat men hoe langer hoe meer in onkuischheid eene deugd ging zien.

Wij vragen ons nu af: zijn dapperheid, mildheid en het verwekken van kinderen algemeen erkende deugden onder de natuurvolken, en hoe is men er toe gekomen juist deze drie eigenschappen als deugden aan te merken.

Mijne ervaring als zendeling heeft mij geleerd, dat onder Inlanders naar verhouding evenveel verschil bestaat in zedelijke ontwikkeling bij de individuen, als dit bij ons, Nederlanders, het geval is. Er zijn in dit opzicht Inlanders, die ver boven hunne omgeving staan. Maar de deugden en denkbeelden van die enkelen worden niet door de groote menigte erkend. Aangaande dapperheid, mildheid en het verwekken van kinderen evenwel merken wij op, dat het geweten van den natuurmensch spreekt.

Waarom toch trekken allen uit, wanneer de stam in oorlog is gewikkeld? Velen, wij willen aannemen de meesten, omdat zij lust hebben om te vechten, uit dierlijken aandrang in den mensch. Maar mijne ervaring heeft mij geleerd, dat primitieve volken in Indië van nature niet bloeddorstig zijn; integendeel zijn zij min of meer goedig van aard, en wij kunnen getuigen, dat velen van de Toradja's liever thuis zouden zijn gebleven dan mede te gaan ten oorlog. En toch gaan allen. Waarom? de hoofden hebben geen macht hen te dwingen, maar het geweten dier menschen dringt er hen toe. Wanneer zij niet

mede uittrokken, zouden zij beschaamd gemaakt worden, en juist de mogelijkheid om beschaamd gemaakt te worden bewijst, dat het geweten hier spreekt.

En nu mildheid! Van nagenoeg alle Indonesische volken vinden wij opgeteekend, dat mild zijn een der eerste middelen is om zich aanzien te verschaffen in den stam. Uit dezen algemeen erkenden trek moeten wij verklaren de lastige gewoonten der Inlanders om alles te vragen wat zij zien, wanneer zij dit nog niet hebben afgeleerd door den omgang met Europeanen. En onderling vragen zij nagenoeg alles van elkaar af. Hoe menigmaal hebben Toradja's niet een of ander bij ons ter bewaring gebracht, opdat hunne stamgenooten het hen niet zouden afvragen! En men weigert bijna nooit, in elk geval niet rechtstreeks, maar men geeft allerlei redenen op om het „niet geven" te verontschuldigen, of men liegt er om, dat men het niet heeft. Waarom dit? Men heeft toch recht op zijn eigendom? Eenvoudig omdat hun eigen geweten hen dan zou aanklagen. Het geweten dezer menschen zegt, dat zij niet mogen weigeren, dat zij mild *moeten* zijn. Er zijn Toradja-stammen in Midden-Celebes (en wij hebben grond te gelooven, dat het eertijds bij alle stammen zoo is geweest), die in eene weigering tot het geven van iets, dat gevraagd is, gegronde aanleiding hebben om den weigeraar te straffen. Gulheid en gastvrijheid vindt men meestal opgegeven als deugden van primitieve volken.

Ook het verwekken van kinderen behoort tot de deugden der natuurvolken. Wie veel kinderen heeft, wordt geëerd, en dat het geweten hierin meespreekt, blijkt wel hieruit, dat bij alle Indonesische volken het niet krijgen van kinderen een zeer geldige reden is om een huwelijk te ontbinden.

Waarom zijn het nu juist deze drie trekken, die als deugden worden beschouwd? Tot verklaring hiervan heb ik u alleen te herinneren aan den aard van den oorspronkelijken staat der primitieve volken. Wij zien daar eene vereeniging van menschen, alleen door den band der bloedverwantschap aan elkaar verbonden, een stam dus. Niet ver van dien stam

wonen andere stammen, en al die stammen leven in vijandschap met elkaar. De mensch heeft een ingeschapen zucht om te blijven leven, maar om dit te kunnen moet de stam verzorgd worden en bewaard blijven; de stam moet zooveel mogelijk versterkt worden om zich zijn bestaan te verzekeren. Twee wegen voeren tot dit levensdoel: naar buiten om de andere stammen te bestrijden, zich te verdedigen tegen hunne aanvallen, en hierdoor werd dapperheid eene deugd. En naar binnen door het aantal leden van den stam zooveel mogelijk te vermeerderen; zoo werd het verwekken van kinderen als eene deugd aangemerkt.

Voorts breng ik in herinnering, dat de leden dezer stammen communistisch leefden. Individueel eigendom kende men niet. Verschafte eenig lid van deze gemeenschap zich eenig voordeel, bijv. op de jacht, zoo was de buit niet *zijn* bezit, maar dat van de gemeenschap, en hij deelde aan allen mede. Ieder vroeg en had een recht op den buit, al had hij er persoonlijk niets toe bijgedragen om hem machtig te worden. Langzamerhand ontwikkelde zich het individueel bezit meer en meer, maar steeds bleven de leden van den stam daarbij gevoelen, dat hun eigendom niet alleen aan henzelven toekwam, maar aan al de leden van den stam. Het mededeelen van het zijne bleef als een plicht beschouwd worden, en zoo werd mildheid eene deugd.

In den communistischen staat van een natuurvolk is van stelen natuurlijk geen sprake. Waar alles beschouwd wordt algemeen eigendom te zijn, valt er niets te stelen: men zou zijne eigen bezitting stelen. Wij vinden dan ook, dat bij Indische volken, die niet door den Islam zijn gedemoraliseerd, of door andere invloeden uit hun evenwicht zijn gelicht, van stelen geen sprake is. Reizigers onder de Dajaks hebben geroemd over de veiligheid voor hunne goederen, en wij kunnen ook van ons leven en reizen onder de Toradja's in Midden-Celebes getuigen, dat wij zelden iets hebben vermist! Zoodra het individueel bezit zich sterk heeft ontwikkeld, en de leden van den stam gaan stelen (de redenen waartoe wij hier niet nader

kunnen onderzoeken), wordt het eigendom beschermd door het leerstuk, dat de dieven in het hiernamaals voor hun euveldaad worden gestraft. Dan moeten zij altoos dragen, wat zij hebben gestolen, en dergelijke straffen worden hen opgelegd.

Wanneer het waar is, wat ik in den loop van het betoog heb trachten aan te toonen, dat de Indonesische rechters in het hiernamaals het gepersonifieerde geweten zijn, dat men zich tezamen met den mensch geboren denkt in de placenta, om te oordeelen over de drie deugden van dapperheid, mildheid en het verwekken van kinderen, — dan worden ons enkele kleine trekken in de algemeene voorstellingen omtrent het hiernamaals ook duidelijk.

In de verhalen der Indonesiërs omtrent het leven hiernamaals is dikwijls sprake van een varken of een hond. Zoo staat volgens de Minahassers een groot varken bij de paal, waarop de aarde rust, en de zielen der afgestorvenen moeten trachten dit varken voorbij te komen. — Hetzelfde vinden wij bij de Toradja's. Zij gelooven, dat de ziel langs een arecapalm afdaalt in de onderwereld. Aan den voet van dien palm staat een varken, dat de ziel wil bijten; het vereischt dus veel vlugheid en handigheid om dit nijdige dier voorbij te komen. Om deze reden geeft men aan lijken van kinderen eene noot van de Aleurites Moluccana in de hand. Deze zeer harde noot werpen zij dan het varken toe, en terwijl het dier er op staat te kauwen, glipt de ziel hem voorbij.

De Zee-dajaks van Serawak hebben in de plaats van dit varken een hond met twee koppen. Deze is alleen tevreden te stellen met een kostbare kraal, die aan den rechterarm van het lijk wordt vastgebonden (Ling Roth, The natives of Sarawak and British North Borneo, I, 140). — Ook bij de Olo-Ngadjoe is sprake van een hond, die de deur van het zielenland bewaakt. Later vernamen wij nog, dat een hond den weg naar het zielenland op de Kinibaloe bewaakt, en deze hond neemt alle maagden tot zijn eigendom (Ling Roth, als

boven, I, 220). Ook in de verhalen der Niassers is voortdurend sprake van honden in het zielenland.

De hond nu is naar de voorstellingen van de Indonesiërs de gepersonifieerde dapperheid. Hondenoffers hebben bij tal van volken in Indië plaats bij het ten strijde trekken. Velen eten hondenvleesch met de uitgesproken bedoeling om dapper te worden. Tot deze gedachte moet de mensch zijn gekomen in den tijd, toen hij nog geheel van de jacht leefde, en dagelijks de dappere eigenschappen van zijne honden, op welke hij voor zijn onderhoud geheel aangewezen was, kon bewonderen. De hondengestalte in het hiernamaals is dus niet anders dan de dapperheid zelve, het geweten van den mensch dus, dat hem straft om zijne lafheid.

En wat het varken betreft, het is vrijwel zeker, dat het varken het eerste huisdier is geweest, en in dien ouden tijd maakte het varken den rijkdom der Indonesiërs uit. Bij feesten, waarop vooral de mildheid der menschen aan het licht kwam, speelde het varken eene groote rol, en zoo mogen wij veilig aannemen, dat het varken de gepersonifieerde mildheid is. In dit varken dus zou weder het geweten van den mensch den overledene in den weg treden, om hem te straffen voor zijn gebrek aan deze deugd, of om hem eenvoudig den toegang tot de zielenstad te weigeren.